

Góralski, Wojciech

"Doktryna Soboru Watykańskiego II o celach małżeństwa i jej recepcja w Kodeksie Prawa Kanonicznego z roku 1983", Ryszard Sztychmiller, Lublin 1993 : [recenzja]

Studia Płockie 21, 203-206

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**KS. RYSZARD SZTYCHMILER. DOKTRYNA SOBORU
WATYKAŃSKIEGO II O CELACH MAŁŻEŃSTWA
I JEJ RECEPCJA W KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO
Z ROKU 1983,**

Lublin 1993, Towarzystwo Naukowe KUL ss.522.

Już na wstępie należy powiedzieć, że praca ks. Ryszarda Szychmiler, pozostaje znaczącym wkładem jej Autora w dzieło rozwoju kanonistyki w zakresie prawa małżeńskiego. Zostaje w niej podjęta od dawna oczekiwana próba bliższego określenia i analizy współczesnej nauki Kościoła o celach małżeństwa. Takie zadanie badawcze implikuje potrzebę ukazania procesu rozwoju wspomnianej nauki w dokumentach Kościoła oraz w kanonistyce. Przedmiotem analizy ks. Szychmiler są przy tym istotne cele każdego małżeństwa, a nie tylko małżeństwa katolickiego czy chrześcijańskiego, wszak małżeństwo pozostaje instytucją prawa naturalnego. Ponieważ zaś przełom w pojmowaniu małżeństwa i jego celów dokonał się w okresie Soboru Watykańskiego II oraz podczas przygotowania posoborowej kodyfikacji prawa kanonicznego, można uznać, że przedmiot dociekań Autora uwidocznił w tytule rozprawy został sformułowany w pełni właściwie. Przedmiotem tym jest bowiem analiza rozwoju koncepcji celów małżeństwa w okresie inspirowanej przez Vaticanum II reformy prawa kanonicznego w latach 1963-1983.

Podjętym swoim zadaniom badawczym Autor zdawał sobie w pełni sprawę z tego, iż doniosłym elementem reformy prawa kanonicznego na odcinku celów małżeństwa stały się nie tylko same uchwały soborowe, lecz również długie debaty i płynące z nich ustalenia zgromadzenia soborowego. Z uznaniem zatem należy się odnieść do szerokiej kwerendy autorskiej w odniesieniu do całokształtu bogatej dokumentacji soborowej, poczynając od wniosków na Sobór a kończąc na jego uchwałach. Dokumentacja ta, poddana gruntownej eksploracji pod kątem celów małżeństwa stanowi podstawowe źródło dla podjętych przez Autora badań. Nie pominięto w przygotowaniu rozprawy także doniosłego zespołu źródłowego w postaci encyklik, przemówień i innych dokumentów papieskich. Wykorzystano także orzecznictwo Roty Rzymskiej, enuncjacje Konferencji Biskupich, kształtujące się schematy nowego prawa małżeńskiego, wreszcie sam KPK z 1983 r. Równie szeroko i umiejętnie nawiązał Autor rozprawy do bogatej literatury w przedmiocie prawa małżeńskiego pod kątem celów małżeństwa.

Nakreślony przez Autora rozprawy zakres badawczy przesądził o jej systematyce: została ona oparta na podziale na trzy części. Część pierwsza i część druga zostały poświęcone genezie i wykładni nauki o celach małżeństwa zawartej w dokumentach Soboru Watykańskiego II, natomiast część trzecia ma za przedmiot recepcję doktryny soborowej w pracach Papieskiej Komisji do Rewizji KPK oraz w samym kodeksie Jana Pawła II.

Część I rozprawy - „Cele małżeństwa w dokumentach roboczych Soboru Watykańskiego II” - zawiera prezentację rozwoju doktryny Kościoła o celach małżeństwa w okresie prac

Vaticanium II. Autorowi chodzi tutaj o ukazanie - w świetle tak bogatych źródeł - formalnej i merytorycznej strony długiego procesu, w wyniku którego powzięte zostały uchwały soborowe w przedmiocie celów małżeństwa. Całość tej jednostki składa się z pięciu rozdziałów, w których omawia się kolejno wnioski dotyczące celów małżeństwa, nadsyłane na Sobór, procedurę redakcji schematów i dyskusji soborowych dotyczących małżeństwa, ogólną koncepcję celów małżeństwa rozpatrywanych na Soborze, poszczególne cele małżeństwa w dyskusji soborowej, wreszcie przebieg debaty soborowej nad kwestią hierarchii celów małżeństwa. Należy podkreślić, iż prezentacja dokumentów roboczych Soboru Watykańskiego II dokonana przez Autora została przeprowadzona niezwykle starannie i dokładnie, co pozwala czytelnikowi uważnie prześledzić złożony proces kształtowania się doktryny soborowej na temat celów małżeństwa. Na proces ten składa się gromadzenie z całego świata propozycji zgłaszanych na Sobór (tzw. wota soborowe) oraz sama debata soborowa, związana z redakcją poszczególnych schematów a także dyskusja zarówno w komisjach soborowych, jak i podczas sesji generalnych. Ks. dr Szytchmiller umiejętnie wskazuje, iż podczas debat soborowych dokonywało się stopniowe dojrzewanie poszczególnych sformułowań, szczególnie podczas ostatniej sesji. Cennym osiągnięciem Autora jest przekonujące ukazanie owej ewolucji przechodzenia przez ojców soborowych od tradycyjnych ujęć schematów przedsoborowych, poprzez liberalne i ogólnikowe schematy dwóch pierwszych sesji Soboru, aż do przyjęcia sformułowań bardziej konkretnych a przy tym zgodnych z tradycją Kościoła, powziętych pod koniec obrad Vaticanu II. Nie sposób nie dostrzec w omawianej części rozprawy nie tylko ogromnego trudu jej Autora w zapoznawaniu się z tak bogatym zasobem materiałów źródłowych, lecz także ogromnej swobody poruszania się po tak trudnym obszarze badawczym. Nic też dziwnego, że szczególnie ta właśnie część opracowania zasługuje na wysokie uznanie. Bez przesady można powiedzieć, że ks. Szytchmiller posiadał cenną nie tylko dla kanonisty umiejętność właściwego i jakże pogłębionego odczytywanie rzeczywistości Soboru Watykańskiego II.

Część II - „Cele małżeństwa w uchwałach Soboru Watykańskiego II” stanowi próbę przedstawienia nauki soborowej, zawartej w 12 dokumentach końcowych, na temat wymienionych w tytule celów. Przeprowadzona tutaj przez ks. Szytchmillera analiza tekstów soborowych pozwala mu na sformułowanie pewnych ogólnych zasad kanonistycznej interpretacji uchwał soborowych odnoszących się do małżeństwa. Struktura tej części publikacji złożona z sześciu rozdziałów, obejmuje następujące zagadnienia: nowe określenie małżeństwa i jego miejsce w społeczeństwie, ogólna koncepcja celów małżeństwa, poszczególne cele małżeństwa, znaczenie miłości małżeńskiej, hierarchia celów małżeństwa, interpretacja kanonistyczna uchwał Vaticanu II odnoszących się do małżeństwa. Nie trudno zatem dostrzec tu analogię w stosunku do struktury części pierwszej rozprawy; jedynie rozdział pierwszy nie znajduje tutaj swego odpowiednika w stosunku do części pierwszej. Podstawowe przesłanie Soboru na temat małżeństwa zostało zawarte w dwóch konstytucjach o Kościele oraz w deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim. Pogłębiona i w tej części analiza źródeł upoważniła ks. dra Szytchmillera do wyciągnięcia bardzo istotnego wniosku, w myśl którego Sobór Watykański II nie zmienił zasadniczo tradycyjnej nauki Kościoła o celach małżeństwa, lecz nieco inaczej ją wyraził: bardziej zrozumiale dla współczesnego człowieka, zwłaszcza w konstytucji „*Gaudium et spes*”. Nauka soborowa o małżeństwie i jego celach nie stanowi zatem - zdaniem Autora - „przełomu doktrynalnego, lecz poważny krok naprzód w pojmowaniu małżeństwa naturalnego i chrześcijańskiego” (s.463). Autor przekonująco ukazuje, jak w doktrynie soborowej dokonano się uzupełnienie i pogłębienie dotychczasowej nauki Kościoła o małżeństwie i jego celach. Trafne jest wskazanie wszystkich nowych elementów, którymi naukę tę uboga-

cił Vaticanum II, m.in. dziedziny miłości małżeńskiej, wspólnoty życia, wzajemnego doskonalenia się i uświęcania małżonków. Zupełnie słusznie dużą wagę przywiązuje Autor do wprowadzenia przez Sobór pojęcia „*bonum coniugum*”. Zwraca także uwagę na nadanie przezeń umowie małżeńskiej charakteru personalistycznego.

Bardzo znaczącym osiągnięciem ks. Szychmilera jest konstatacja w przedmiocie hierarchii celów małżeńskich. Sobór nie odrzucił nauki o tejże hierarchii, przemilczając - w sposób zamierzony - ten problem. Nie mniejszym odkryciem Autora jest stwierdzenie, że nauka Vaticanu II od samego początku zobowiązywała teologów, kanonistów i wszystkich wiernych, by odnośnym normom kpk z 1917 r. nadać wykładnię zgodną z duchem dokumentów soborowych.

Uwagę czytelnika skupia m.in. rozdział VI omawianej części, w którym ks. Szychmiler podejmuje w pełni udaną próbę ukazania i naświetlenia możliwości, ale i ograniczeń interpretacji kanonistycznej uchwał Soboru. Poruszając ten niełatwy problem Autor poszukuje najpierw przesłanek przemawiających za koniecznością wypracowania zasad interpretacji uchwał Vaticanu II. Potrafi także - jakto pierwszy - sformułować reguły interpretacyjne dla uzyskania treści doktrynalnych i prawnych z dokumentów sformułowanych w duchu pastoralnym.

W części III rozprawy - „Recepcja nauczania Soboru o celach małżeństwa w kodeksie prawa kanonicznego z roku 1983” - czytelnik zapoznaje się z wywodami Autora na temat koncepcji celów małżeństwa w pracach Papieskiej Komisji do Rewizji KPK, a następnie na temat doktryny o celach małżeństwa w kpk Jana Pawła II, wreszcie na temat prawnokanonicznych, pastoralnych, legislacyjnych i naukowych konsekwencjach przyjęcia w wymienionym kodeksie nowego ujęcia celów małżeństwa. Na strukturę tej części składają się zatem trzy rozdziały poruszające kolejno wymienioną problematykę. Można powiedzieć, że ta doniosła część opracowania ukazuje długi proces kształtowania interesujących Autora norm prawnych zawartych w nowym zbiorze prawa kanonicznego, zawiera ich pogłębioną analizę, wreszcie przedstawia konsekwencje przyjęcia soborowej koncepcji celów małżeństwa. Na podkreślenie zasługuje tutaj określenie przez Autora elementów wchodzących w skład pojęcia „*dobro małżonków*”, które znalazło się w nowej kolekcji prawa. Trafny jest postulat, aby treść owego pojęcia nie była ani zbyt rozszerzana, ani sztucznie zawężana. Cennym jest także zajęcie stanowiska wobec opinii niektórych kanonistów, uznanej za nieuzasadnioną, w myśl której kpk z 1983 r. nie zawiera nauki o celach małżeństwa. Za doniosły należy również uznać wniosek Autora, iż normy kpk o celach małżeństwa pozostają w ścisłej zależności od sformułowań zawartych w dokumentach Vaticanu II oraz w posoborowych dokumentach papieskich, zwłaszcza w adhortacji apostolskiej Jana Pawła II „*Familiaris consortio*”.

Szczególną uwagę czytelnika przyciągają wnioski ks. Szychmilera na temat konsekwencji przyjęcia w nowym kpk zmodyfikowanej koncepcji celów małżeństwa. Autor dostrzega tutaj cały szereg dziedzin, w których konsekwencje te winny znaleźć swoje zastosowanie: przygotowanie do małżeństwa i jego zawieranie, życie małżonków, duszpasterstwo rodzin, prowadzenie procesów małżeńskich. Interesująca jest poza tym analiza sposobu ochrony przez prawodawcę kościelnego poszczególnych praw wynikających z celów małżeństwa, zwłaszcza w odniesieniu do „*bonum coniugum*”. Pionierskim wręcz osiągnięciem Autora pozostaje sporządzona tabela ilustrująca możliwości procesowe wynikające z naruszenia istotnych praw dających się „wyprowadzić” z celów małżeństwa (s.433). Wypadało tu jednak prawo do rozdzenia potomstwa oraz prawo do wychowania tegoż potomstwa oznaczyć wspólną nazwą „*bonum prolis*”, uwzględniając oczywiście odbydwa wymienione elementy.

Nieznane dotąd nauce nie tylko prawa kanonicznego, konsekwencje pastoralne kodeksowej koncepcji celów małżeństwa, wskazane przez Autora, stanowią kolejne, oryginalne i

nowatorskie ujęcie tak doniosłej kwestii. Interesująco przedstawiają się także uwagi na temat implikacji wspomnianej koncepcji kodeksowej dla kanonistyki. Trafne jest zwrócenie uwagi kanonistów na konieczność odróżniania celów małżeństwa od celów małżonków. Niemniej trafne wydają się tutaj propozycje ks. Szychmillaera „de iure condendo”. Podkreślenia godna jest krytyka poglądów wybitnego kanonisty K. Lüdicke, który istotnych elementów zgody małżeńskiej upatruje jedynie w kan. 1057 § 2 (ks. Szychmiller dostrzega je również w kan. 1055 § 1). Cały fragment rozprawy o konsekwencjach prawnokanonicznych przyjęcia nowej koncepcji celów małżeństwa można uznać za przejaw prawdziwej erudycji Autora nie tylko w zakresie celów małżeństwa, lecz także kanonicznej zgody małżeńskiej.

Praca zatem stanowi oryginalną, dojrzałą, pogłębioną, dobrze udokumentowaną i napisaną doskonałym językiem prawniczym monografię na temat, który posiada ogromną wymowę gdy chodzi o badania nad wpływem doktryny Soboru Watykańskiego II na ustawodawstwo zawarte w *kpk* Jana Pawła II. Opracowanie wypełnia tym samym dotkliwą lukę istniejącą dotąd w literaturze kanonistycznej. Pozostaje ono niewątpliwym osiągnięciem jej Autora, który w ten sposób wnosi do nauki prawa kanonicznego, szczególnie na odcinku prawa małżeńskiego, znaczący wkład.

Starannie wydaną przez Towarzystwo Naukowe KUL publikację ks. Ryszarda Szychmillaera można polecić szerokiemu kręgowi odbiorców: nie tylko kanonistom, pracownikom trybunałów kościelnych, studentom prawa kanonicznego i prawa w ogóle, lecz również tym wszystkim, którym przypadło lub przypadnie w życiu urzeczywistniać cele małżeństwa.

Ks. Wojciech Góralski